

بررسی نقش شبکه های اجتماعی در جنبش های اجتماعی جهان

محمد رضا رسولی^۱

آزاده غفوریان تبریزی^۲

چکیده:

استفاده از تکنولوژی های جدید ارتباطی، به یکی از مهم ترین جنبه های زندگی اجتماعی - انسانی تبدیل شده است. شبکه های اجتماعی انسان ها را قادر می سازند به راحتی و با هزینه کمتری با یکدیگر ارتباط برقرار نموده و نیز شانس آشنایی با افراد بیشتر در سراسر دنیا را فراهم می آورند.

درباره نقش شبکه ها و نرم افزارهای ارتباطی بر روند نا آرامی های اجتماعی و سیاسی، مطالعات زیادی انجام گرفته و با رویکردهای مختلفی تبیین شده است. در این مقاله سعی شده است به دو جنبش اجتماعی نسبتاً تازه که در حال حاضر یکی در اروپا و دیگری در آسیا در جریان است پرداخته و نقش شبکه های فیسبوک و تویتر در اوکراین و نیز نرم افزار جدیدی به نام فایرچت در هنگ کنگ تبیین شود.

واژگان کلیدی: شبکه های اجتماعی، جنبش های اجتماعی، نرم افزارهای ارتباطی

^۱ . دانشیار دانشکده علوم ارتباطات و مطالعات رسانه دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

^۲ . دانشجوی دوره دکتری ارتباطات دانشگاه قبرس

مقدمه:

هر اتفاقی، در هر کجای دنیا که رخ دهد، در عرض چند ثانیه در شبکه های جدید اجتماعی منتشر شده، و از این حیث گوی سبقت حتی از رسانه های سنتی مانند روزنامه رادیو و تلویزیون ربوده می شود. در این میان، نقش های متفاوتی برای کارکرد این رسانه های مجازی تعریف شده است که هر کدام می تواند به مثابه تهدید یا فرصتی برای جوامع بشری باشد. بازاریابی، تبلیغات، نوشتن یادداشت، انتشار اخبار، دوستیابی، همسریابی و ده ها مورد دیگر را می توان از زمره این نقش های مختلف برشمرد. در این بین اما، اهمیت این شبکه ها در شکل گیری اعتراضات و انقلاب ها در سال های اخیر توجه اصحاب رسانه را جلب کرده است. انقلاب های تونس و مصر در سال ۲۰۱۲، اعتراضات میدان تقسیم ترکیه در سال ۲۰۱۳ و نیز تظاهرات شهروندان اوکراین و هنگ کنگ در سال های اخیر بخشی از جنبه های استفاده از این شبکه های مجازی ارتباطات به منظور شکل گیری جنبش های اجتماعی و مدنی و پیگیری موضوعات و اخبار مربوط به آن بشمار می آیند. این مقاله با هدف شناخت تاثیر و اهمیت شبکه های مجازی اجتماعی فیسبوک، توئیتر و فایرچت به طور کلی و خصوصاً در ارتباط با جنبش های اعتراضی اوکراین و هنگ کنگ انجام شده است.

مروری بر ابزارهای نوین ارتباطی و جنبش های اجتماعی سال های اخیر

بحث و مطالعه در باره تجمعات و یا گردهمایی گروه های مختلف مبارزاتی و یا کمپین های انتخاباتی توجه را به شناسایی عوامل چگونگی برپایی آنها معطوف می سازد. تکنولوژی های جدید ارتباطی و به خصوص اینترنت یا بلوتوث و استفاده از آن از طریق رایانه و گوشی های هوشمند بدون شک نقش انکارناپذیری را در این زمینه ایفا می کنند. در سال ۲۰۰۸، کمپین انتخاباتی باراک اوباما از طریق پیامک و شبکه اجتماعی توئیتر مبارزات انتخاباتی خود علیه مک کین را توسعه داد و موج عظیمی از آرای خاموش را به سمت خود کشاند. بر اساس یافته های اسمیت (۲۰۰۹)، "در هفته های منتهی به برگزاری انتخابات آمریکا، بیش از نیمی از رای دهندگان (۷۴ درصد) از طریق اینترنت اخبار و تبلیغات سیاسی مربوط را دنبال کرده و یا به کمپین ها می پیوستند" (صفحه ۳). همچنین به مدد اینترنت، مخاطبان قادر خواهند بود برنامه یا سخنرانی های مورد علاقه خود را بارها و بارها تماشا کرده و نکته ای را نیز از قلم نیاندازند. به طور مثال، تا تاریخ

۷ نوامبر ۲۰۰۸، ۶,۷ میلیون نفر سخنرانی "سی و هفت دقیقه‌ای" باراک اوباما را در شبکه یوتیوب مشاهده کرده بودند (میلر، ۲۰۰۸).

از طرفی دیگر، بنیان استفاده از شبکه‌های مجازی، به افراد حقیقی جامعه بستگی دارد. کسانی که صفحه خاصی را مدیریت می‌کنند، مدیران کمپین‌های اعتراضی و یا انتخاباتی و یا حتی سیاسیون، هنرمندان و دیگر چهره‌های سرشناس جوامع در رساندن و جا به جایی پیام‌ها به مخاطبین ایفای نقش می‌کنند. علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی نه تنها ابزاری برای برقراری ارتباط بین اعضای یک گروه سیاسی یا اجتماعی یا دوستانه‌اند، بلکه در عمل توسط دیگر افرادی نظیر سازندگان شبکه‌ها و یا مخاطبین دیگری از سراسر دنیا که مورد هدف اولیه نیز نبوده‌اند، استفاده شده و به دلیل ماهیت آن پیام‌ها خیلی مواقع بدون دانستن زبان مشترک به صورت تصویری در اندک زمانی با سرعتی بالا میان جمعیتی کثیر و به دور از مرزبندی‌های جغرافیایی (گروه، شهر، کشور و حتی جهان) مخابره می‌شوند.

در تعریفی دقیق "شبکه‌های اجتماعی از گروه‌هایی عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده که از طریق یک یا چند نوع وابستگی به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد موثر شبکه همگرا را تصویر می‌کنند و موفقیت و محبوبیت روزافزون آن‌ها به دلیل داشتن رنگ و بوی اجتماعی است" (رحمان زاده، ۱۳۸۹، ص ۵۱). انجولراس، استین جانسن و ولبک (۲۰۱۴) در پژوهش خود درباره شبکه‌های اجتماعی و تاثیر آن بر بسیج کردن افراد جامعه دریافتند که اتصال به ساختارهای اطلاعات از طریق رسانه‌های اجتماعی تاثیری قوی و مستقل در این خصوص دارد. همچنین مقایسه جمعیتی که بیشتر تحت تاثیر این شبکه‌ها قرار گرفته‌اند و موجبات همگرایی و در نهایت گرد آمدن آنها را فراهم کرده است نشان داده که بیشترین گروه متعلق به ۱: قشرهای جوان و ۲: افرادی با وضعیت اجتماعی-اقتصادی پایین هستند.

انقلاب یاس (۱۸ دسامبر ۲۰۱۰-۱۴ ژانویه ۲۰۱۱) در تونس با خوسوزی جوانی به نام محمد ابو عزیزی آغاز و با انتشار فیلم سوختن او در شبکه‌های اجتماعی شکل گسترده تری به خود گرفت، با احساسات قشر جوان و تحصیل کرده و نیز طبقات ضعیف همراه شد و به پیروزی رسید. هونوانا (۲۰۱۱) بیان می‌دارد که جوانان تونس که خود را از حق و حقوق سیاسی و اقتصادی خود محروم می‌دیدند، دست به بیان احساسات خود به شیوه جدیدی زدند و با کمک فضای مجازی، ارتباطات و تشکیلات خود را به

نحوی متفاوت از آنچه تاکنون در دنیا مرسوم بود شکل دادند و رژیم خودکامه را سرنگون کردند. در رویداد مشابه و همزمان دیگری در آن سال ، شبکه های فیس بوک ، تویترو یوتیوب تاثیر بسزایی در برکناری حسنی مبارک به دنبال انقلاب مصر داشتند. پریسا محمدعلیان در پژوهش خود با نام نقش رسانه های اجتماعی در انقلاب مصر اشاره می کند " در مصر زمان مبارک رسانه ها تحت کنترل دولت قرار داشت و میزان دسترسی مردم به اینترنت محدود بود ، اما آغاز اعتراضهای مردمی موجب شکسته شدن نظارت دولت مصر بر اینترنت و شبکه های اجتماعی شد" (صفحه ۹). از تاریخ ۵ ژانویه تا ۵ آپریل ۲۰۱۱ ، یعنی از شروع انقلاب مصر تا نود روز پس از آن ، حدود دو میلیون مصری به عضویت فیس بوک درآمدند که این نشان دهنده بیشترین رشد در میزان گرویدن به شبکه های اجتماعی در میان کشورهای عربی است. (استورک ، ۲۰۱۱ ، صفحه ۱۲). نکته قابل توجه اینکه بیشترین درصد اعضای فیسبوک را جوانان ۱۸ تا ۲۴ سال تشکیل می دادند (۴۱٪) (همان).

در سال ۲۰۱۳ نیز نا آرامی هایی در میدان تقسیم استانبول در کشور ترکیه روی داد که ابتدا در سطح محلی به عنوان اعتراض به تخریب پارک گزی آغاز شد و سپس در سطح یک جنبش عظیم سیاسی ادامه یافت. در این میان ، بر اساس یافته های دمیرهان (۲۰۱۴) شبکه اجتماعی تویترو سهم زیادی در گسترش این جریان داشت.

از طرف دیگر ، گوشی های هوشمند نیز با نرم افزارهایی که هر روزه انواع متنوع تری از آن ها در دسترس داند قرار می گیرند ، در شکل گیری سریع تبادل ارتباطی بین دوستان و آشنایان حائز اهمیت هستند. نرم افزارهای واتس آپ ، وایبر ، وی چت و گوگل پلاس ، همگی در سالهای اخیر به سرعت جای خود را در میان هواداران و دارندگان گوشی های اندروید باز کرده و انقلابی در فرستادن پیام های چندرسانه ای ایجاد نموده اند (ابشیشک ، ۲۰۱۳). از آمریکا تا آسیا و از اروپا تا آفریقا ، روزانه هزاران پیام صوتی نوشتاری و یا تصویری با موضوعات مختلفی نظیر شخصی ، ورزشی ، مد ، سیاسی و... میان دارندگان اندروید و اعضای این شبکه ها رد و بدل میشود. پیام هایی که تعداد آن ها بر اساس یک بازی مهم فوتبال یا یک رویداد سیاسی به میلیونها میرسد.

در باب اهمیت شبکه ها و نرم افزارهای ارتباطی بر روند نا آرامیها در کشورهای یاد شده ، مطالعات زیادی انجام گرفته و رویکردهای مختلفی تبیین شده است. در این مقاله سعی شده است به دو جنبش اجتماعی نسبتاً تازه که در حال حاضر یکی در اروپا و دیگری در آسیا در جریان است پرداخته و نقش شبکه های فیسبوک و تویتر در اوکراین و نیز نرم افزار جدیدی به نام فایرچت در هنگ کنگ تبیین شود.

اوکراین

یکی از بزرگترین رویدادهای سال ۲۰۱۳ در دنیا ، ادامه یافتن و پررنگ تر شدن استفاده از شبکه های اجتماعی در سرتاسر دنیا بود (واشنگتن پست ، ۲۰۱۴). از اواخر سال ۲۰۱۳ (ماه نوامبر) در کشور اوکراین درگیری هایی در اعتراض به خودداری ویکتور یانکوویچ ، رئیس جمهوری این کشور از امضای عضویت اتحادیه اروپا و تلاش برای تعمیق مناسبات اقتصادی و تجاری با روسیه آغاز شد. در شرایطی که معترضان در ابتدا تنها به تعلیق تصمیم دولت این کشور برای امضای موافقت نامه اتحادیه اروپا اعتراض می کردند نا آرامی ها رفته رفته بیشتر رنگ و بوی ضد دولتی گرفت (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران ، ۱۳۹۲). این بزرگترین تظاهرات در اوکراین پس از انقلاب نارنجی در سال ۲۰۰۴ است ، جایی که در میدان استقلال کیف ، ۳۰۰ هزار نفر در هفته نخست تظاهرات حضور داشتند (باربرا و متزگر ، ۲۰۱۳). نکته جالب توجه این است که برخلاف انقلاب قبلی که خبری از شبکه های یوتیوب یا فیسبوک نبود و تنها منبع اخبار یا رسانه های دولتی بودند یا شاهدان عینی ماجرا که به صورت گفتگوهای کوتاه همدیگر را از مواقع مطلع میساختند (فردیانی ، ۲۰۱۴) ، این بار از همان هفته نخست و از لحظه های آغازین نا آرامی ها تا توسعه این جریان سیاسی-اجتماعی ، تکنولوژی اینترنت کمک بزرگی به معترضین کرده - با انتقال سریع اخبار مربوطه که انتشار آن از طریق رسانه های رسمی بسیار طولانی تر می بود- و در این میان فیسبوک عمومیت بیشتری نسبت به سایر شبکه ها همچون تویتر و یوتیوب داشته است (ندلر ، ۲۰۱۴).

در تاریخ ۲۱ نوامبر ۲۰۱۳، فراخوان مصطفی نعیم از طریق صفحه شخصیش در فیسبوک برای دعوت از اوکراینی ها به تجمع در میدان یوروپین آنها در عرض چند ساعت بیش از هزار بار بازپخش شد (فرادینی، ۲۰۱۴)

همچنین در همان تاریخ، فعالان سیاسی مخالف دولت، صفحه رسمی یورومیدان را با هدف گسترش و شناساندن این جنبش و اخبار آن به قشرهای خارج از صحنه و همچنین پخش و اطلاع رسانی ویدئوها، عکسها و اطلاعات مربوط به گردهم آیی ها برای معترضین در صحنه به راه انداختند (باربرا و متزگر، ۲۰۱۳) که به دلیل استقبال فراوان این صفحه کار خود را به زبان انگلیسی نیز توسعه داد.

به این ترتیب با ۱۲۶۰۰۰ دنبال کننده در ماه نخست، این صفحه تنها به ذکر اخبار اکتفا نکرده و با بیش از ۲۰۰۰ پست درباره محلهای بعدی تظاهرات، روشهای پیشگیری از دستگیر شدن توسط پلیس و نقشه مراکز درگیری در نقاط مختلف شهرمنتشر شد. بنابراین یک میلیون لایک و ۵۰ هزار نظر در این مدت کوتاه در این صفحه، در برابر تعداد توییت ها با ۱۲۰۰۰ توییت، گواه بر استفاده زیاد از فیسبوک است (همان) و دقیقا پس از راه اندازی این صفحات و توییت های مختلف بود که بر حجم پیوستن گروه های جوان در این جنبش افزوده شد. چرا که بر اساس مطالعات یونگ (۲۰۱۴)، متوسط سن شرکت کنندگان تظاهرات اوکراین، ۳۵ سال است، پس نمی توان آن را اعتراضی دانست که صرفا جوانان در آن نقش داشته و یا آن را راه اندازی کرده باشند، بلکه اینترنت و شبکه های اجتماعی بستری را برای حضور همگان در آن ترتیب داده اند. عمده ترین اهداف اعضای فیس بوک و تویتر که به اشتراک پست هایی در باب اعتراضات می پردازند به این ترتیب است: اشتراک آخرین فیلم ها و عکسهای تظاهرات، جلب کردن توجه اوکراینی هایی که در خارج از این کشور زندگی می کنند، اعلام حضور پلیس در مناطق مختلف و بیان راه های مبارزه و رفتار در برابر خشونت نیروهای پلیس، آگاهی دادن درباره اینکه در کدام قسمتها کمک های داوطلبانه پزشکی به مجروحان ارائه می شود و نیز روایات جمعی در باب رویدادهای روز تظاهرکنندگان و اتفاقات افتاده برای آگاهی به مجامع بین المللی (ولاجو، ۲۰۱۴).

۱. خبرنگار شبکه Hromadske

۲. European Square

۳. Euromaidan

به علاوه شعارهای نیز در صفحات مختلف به اشتراک گذارده شده است. به طور کلی معترضین جوان با هدف تشکیل "یک اوکراین مستقل" و میانسالان با اولویت دانستن "امنیت اقتصادی" به تبادل نظرات و قرار دادن ویدئوهای مختلف از آخرین گرد همایی ها می پردازند (یونگ، ۲۰۱۴).

آمار و اطلاعات گردآوری شده حکایت از این دارد که کشور اوکراین ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار کاربر فعال فیسبوک و همچنین ۵۰۰ هزار کاربر توئیتر دارد (Orangemagazine, 2014). همچنین تقریباً نیمی از معترضین اوکراینی از طریق فیسبوک از محل بعدی تظاهرات مطلع شده اند و ظرف یک هفته -۲۶ اپریل تا ۳ می ۲۰۱۴- پست ها و مطالب در مورد نا آرامی های اوکراین در شبکه های فیس بوک، توئیتر و اینستاگرام به تعداد ۸۸ میلیون و ۲۰۴ هزار و دویست و ۷۸ هزار رسید (همان). در همین ارتباط اتلینگ (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان "روسیه، اوکراین و غرب: گرایش ها در شبکه های اجتماعی" چنین بیان می دارد که حمایت های صورت گرفته از اعتراضات یورومیدان در این شبکه ها در کشورهای اوکراین، آمریکا و انگلیس به مراتب بیش از واکنش های منفی بوده است. در واقع، شبکه های اجتماعی در شرایطی که دولت اوکراین سانسور بزرگی را درباره انعکاس اعتراضات و انگیزه های معترضین در رسانه های رسمی اعمال می کند، بهترین وسیله برای آگاهی دادن به افراد خارج از مرز می باشد و بدون آنها تشکیل اجتماعات حامی این جنبش ها تقریباً غیرممکن است. (ووچر، ۲۰۱۴). این حرکت ها جنبه های مثبتی داشته است. به طور مثال، در ماه مارس ۲۰۱۴، مردم ایرلند به حمایت از معترضین اوکراین و بر ضد خشونت دست به تجمع زده و خواستار عدم دخالت آمریکا، ناتو و اتحادیه اروپا در مسائل داخلی اوکراین شدند (دبتر، ۲۰۱۴) هرچند محدودیت هایی در رساندن تمامی اخبار به گوش روس زبانان و اوکراینی های مستقر در کشور روسیه وجود دارد. چرا که بنا بر گزارش های خبرگزاری **Independence** انگلستان، دولت روسیه دسترسی به وب سایت هایی که اخبار مربوط به حامیان اعتراضات اوکراین را پوشش می دهند را مسدود کرده است. همچنین کشور اوکراین که در سال ۲۰۱۳ از نظر آزادی بیان در اینترنت به عنوان کشوری آزاد شناخته شده (Freedom، ۲۰۱۴) و دسترسی به محتوای سیاسی اجتماعی و همچنین شبکه ها و نرم افزارهای اجتماعی محدود نبوده (Freedom House، ۲۰۱۳)، پس از اعتراضات و سیع نوامبر و دسامبر ۲۰۱۳، در ژانویه ۲۰۱۴ با

طرح قانون جدیدی با هدف "حفاظت از امنیت شهروندان" از سوی مجلس این کشور روبه رو شد که به موجب آن شهروندان اوکراینی می بایست هنگام خرید هرگونه گوشی هو شمند و یا سیم کارت، پاسپورت خود را ارائه دهند و نیز دولت بر ارتباطات تلفنی و شبکه های اجتماعی نظارت نماید (بوهدانووا و لوکوت، ۲۰۱۴).

چیزی که مسلم است، انقلاب یورومیدان که وجه تمایزش از نا آرامی های سابق اوکراین، خودجوش بودن آن است و موجب نزدیکتر شدن رهبران انقلابی به بطن شهروندان شده است (دیوک، ۲۰۱۴)، از رویدادهای حساس و تاریخی این کشور می باشد. علی رغم حصول بخشی از خواسته های معترضین -مانند استعفای یانکوویچ و آزادی تیموشنکو^۱ و صرف نظر از عدم دستیابی معترضین به تمامی اهداف این جنبش، شبکه های اجتماعی به خوبی نقش سازمان دهی و تشویق افراد خارج از صحنه برای پیوستن به جنبش را بازی کردند. همچنین می توان گفت در حفظ وقایع و تاریخ و مکالمات لحظه ای آن دوره نقش به سزایی دارند. فیلم های درگیری ها، بازداشت ها، خشونت های ایجاد شده در قالب هزاران چندرسانه ای ضبط شده و در اختیار همگان قرار می گیرد.

هنگ کنگ

انقلاب هنگ کنگ که به نام "جنبش چتر" نیز معروف شده است، عنوان نا آرامی هایی است که در پی تصمیم پکن برای محدودیت انتخابات از تاریخ ۲۵ سپتامبر در این ایالت خودمختار دولت چین جریان دارد. بسیاری از دانشجویان دانشگاه های هنگ کنگ، پس از مطلع شدن از تصمیم "کنگره مردمی ملی" درباره انتخابات بعدی دست به اعتراض و نافرمانی های مدنی زدند (گاردین). دولت چین، در ماه اوت ۲۰۱۴ اعلام کرد که رییس اجرایی هنگ کنگ در سال ۲۰۱۷ از طریق رای گیری سراسری از میان دو یا سه نامزد که صلاحیت شان توسط کمیته انتصاب تایید شده باشد انجام خواهد گرفت (واحد مرکزی خبر). لازم به توضیح است هنگ کنگ پس از ۱۵۰ سال حاکمیت انگلیس، در تاریخ ۱ جولای ۱۹۹۷ مجدداً به چین ملحق شد (ماتیوز، ۱۲۱) بر اساس

۱. رهبر مخالفین دولت اوکراین

توافقات صورت گرفته، قرار بر این شد که چین و هنگ کنگ "یک کشور در قالب دو سیستم" باشند(برین، ۲۰۱۴). بدین معنی که مردم هنگ کنگ از یک سری قوانین و آزادی ها نظیر انتخاب رییس دولت و داشتن مطبوعات آزاد برخوردار باشند. حال این تصمیم جدید پکن برای گزینش نامزدهای انتخاباتی هنگ کنگ، با ادعای نقض قوانین دموکراتیک توسط بسیاری از شهروندان این کشور همراه شده است.

علت به پاخاستن بخش اعظمی از مردم هنگ کنگ به خصوص جوانان بر ضد دولت چین این بود که آنها انتظار داشتند این کشور دست از دخالت بر ایالتشان بردارد و اجازه انتخاباتی کاملاً آزاد داشته باشند و سرنوشت خود را خودشان تعیین کنند.

در واقع، این نخستین جنبش در هنگ کنگ پس از منتقل شدن این کشور به چین بود. که در آن برای اولین بار برخورد پلیس با معترضین به صورت خشونت آمیز و با استفاده از گاز اشک آور صورت گرفت(باکلی، ۲۰۱۴). حتی پس از اعلام آخرین مهلت برای ترک کردن خیابان ها توسط تظاهرکنندگان که اکثریت آنها را دانش آموزان و دانشجویان تشکیل می دادند، معترضین جنبش را رها نکرده(مولن، هیوم و جوزف، ۲۰۱۴) و حتی با استفاده از چتر به مقابله با گازهای اشک آور پلیس پرداخته و خواسته های خود را پیگیری کردند(انگادهل، ۲۰۱۴). به همین دلیل جنبش اعتراضی هنگ کنگ تحت عنوان "جنبش چتر" شناخته می شود، جنبشی که ۶۲ درصد حامیان آن را افراد بین سن ۱۵ تا ۲۴ ساله ی هنگ کنگی تشکیل می دهند.(بالفور، تان و کونچونگ، ۲۰۱۴).

از همان هفته ی نخست درگیری ها، دولت چین سانسور وسیعی را علیه درگیریهای معترضین دموکراسی خواه در رسانه ها اعمال کرد و حتی پوشش اصلی اخبار خود را به جشن ها و تعطیلات ماه اکتبر معطوف نمود(تای، ۲۰۱۴). به طور مثال، شبکه اجتماعی "وی بو" که در چین به عنوان یک شبکه معروف شناخته شده، کلیدواژه های "Umbrella Revolution" و "Hong Kong" را در پیامهای رد و بدل شده مسدود کرده است(فراتر، ۲۰۱۴).

علاوه بر آن وبسایت یاهو و شبکه اجتماعی توپتر نیز توسط چین مسدود شده است (همان). لازم به یادآوری است که قبل از وقوع این جریانات نیز دولت چین وبسایت های "ویکی پدیا"، سرویس پست الکترونیک "جی میل"، وبسایت خبرگزاری نیویورک تایمز و نیز شبکه های فیس بوک، توپتر و یوتیوب را از سال ۲۰۰۹ فیلتر کرده بود (The "10" Most Popular Blocked Websites in China", 2013).

هرچند برخلاف چین هم اکنون در هنگ کنگ، فیسبوک، توپتر و بقیه شبکه های اجتماعی باز هستند (نوبل، ۲۰۱۴)، جو شا وانگ -از رهبران معترضین در هنگ کنگ- از طریق فیسبوک و توپتر از آنها درخواست کرد از یک نرم افزار اجتماعی رایگان به نام "فایرچت" استفاده کنند که بدون نیاز به اینترنت قادر به ارسال پیام ها می باشد (روتیکین و آرون، ۲۰۱۴). مزیت بزرگ دیگر این برنامه در آن است که کاربری های ساخته شده، قابل ردیابی نمی باشند (السون، ۲۰۱۴). فایرچت نرم افزاری است که بر روی گوشی های هوشمند با استفاده از امواج خود تلفن کار می کند، بنای استفاده آن از بلوتوث است و ویژگی اصلی آن این است که در یک محدوده مورد استفاده، هر چه افراد بیشتری به آن متصل باشند و برای ارتباط برقرار کردن و فرستادن پیامهای خود از آن استفاده کنند، به همان نسبت امکان دسترسی برای افراد بیشتری فراهم می شود (ادواردز، ۲۰۱۴). از آنجایی که مکالمات رد و بدل شده به صورت عمومی می باشد (نورات، ۲۰۱۴)، تا برد هفتاد و شش متر، هر کس گروهی تشکیل دهد و با افراد کناری خود صحبت کند، این شانس را به صورت زنجیره ای به افراد دیگر می دهد که به راحتی به گروه بپیوندند. پیشتر نیز معترضان در دانشگاه ملی تایوان برای جنبش آفتابگردان، از این برنامه استفاده کرده بودند و پایه گذار تشکیل گروه های مجازی توسط فایرچت و جابه جایی اخبار سریع از میان افراد -در شرایطی که برقراری ارتباط موثر از طریق اس ام اس، فیسبوک و یا شبکه های اجتماعی دیگر به دلیل مسدود بودن یا سرعت کند اینترنت مقدور نبود- شدند. (میلیان، ۲۰۱۴).

تنها در یکشنبه ۲۸ سپتامبر، ۱۰۰ هزار کاربر جدید در هنگ کنگ این برنامه را دانلود کردند (هاردواو، ۲۰۱۴). ده ها هزار نفر از دانشجویان و دانش آموزان با برپایی راهپیمایی های مختلف، خواستار برکناری لونگ چون یینگ، رییس اجرایی هنگ کنگ

شده و تهدید به اشغال کردن ساختمان های دولتی کرده و بیان داشتند تا حصول به خواسته اصلی خود که همانا ایجاد یک انتخابات آزاد و داشتن دموکراسی کامل است، خیابانها را ترک نخواهند کرد (استفان، ۲۰۱۴).

جنبش چتر در هنگ کنگ، در مدت زمانی کوتاه به واسطه نمادهایش شناخته شد. از نماد کلیدی چتر -Umbrella- گرفته تا روبانهای زردی که معترضان به نشانه حق رای همگانی بر پیراهنهای خود وصل می کردند (هیوم و پارک، ۲۰۱۴). از رنگ زرد صفحه ی فیسبوک بسیاری از کاربران به نشانه ی ابراز همدردی و حمایت گرفته تا استفاده از سرود و تم موزیکال "Les Miserable" توسط شهروندان معترض هنگ کنگی برای ترتیب نقطه آغاز یک تظاهرات ضد دولتی دیگر (مور، ۲۰۱۴)، همه و همه نمادهایی فراگیر و موثر شمرده می شوند.

با ادامه یافتن ناآرامی ها، و افزایش دانهود برنامه فایرچت و استفاده گسترده گوشی های "Android" و "Apple"، ایستگاه های شارژ تلفن همراه به صورت داوطلبانه از سوی شهروندان حامی جنبش در قسمتهای مختلف شهر برپا شد تا به کسانی که باتری تلفن همراهشان تمام می شود، سریع شارژر برسانند (گن، ۲۰۱۴).

در مقابل، شرکت Lacoون، ارائه دهنده خدمات امنیتی گوشی های همراه، اعلام کرد که ویروسی به نام "Xsser" به آن دسته شهروندان هنگ کنگ که از این دو نوع گوشی هوشمند استفاده می کنند و کاربر "واتس اپ" هستند، ارسال شده است و به احتمال قوی از طرف دولت چین بوده است (فراتر، ۲۰۱۴).

هرچند استفاده از گوشی های هوشمند و نرم افزارهایش نقش بسزایی در گردهمایی های مردم هنگ کنگ دارد، اما نباید از نقش شبکه فیسبوک در دنیای خارج نیز غافل شد. در همان هفته اول حمایت های بین المللی از معترضان هنگ کنگی در قالب گروه ها و صفحه های فیس بوک شکل گرفته است. گروهی از دانشجویان عضو این شبکه اجتماعی در فنلاند، صفحه^۳ "Support Hong Kong Umbrella Movement" را ساخته و در آن اخبار مربوط به خشونت پلیس با تظاهرکنندگان و همچنین اعلام تاریخها برای تجمعات حمایتی از دموکراسی خواهان در فنلاند را پوشش می دهد.

۱ Charging Stations

۲ WhatsApp

۳. حمایت از جنبش چتر هنگ کنگ

(فیسبوک). همچنین صفحه دیگری ابتدا توسط دانشگاه هاروارد به نام “Wear Yellow For Hong Kong” ایجاد شد که بنا بر آن، طرفداران جنبش چتر هنگ کنگ را در سراسر دنیا دعوا کرد که در روز اول اکتبر ۲۰۱۴، در حمایت از آنها لباس زرد به تن کنند(همان).

پس از گذشت دو ماه از شروع ناآرامی ها، همچنان مذاکرات بین رهبران دانشجویی و مقامات دولتی ادامه دارد و به نتایج روشنی دست نیافته است(بی بی سی). در روزهای اخیر، با اوج گرفتن دوباره اعتراضات و تحصن گروهی از مخالفان دولت در خیابانهای هنگ کنگ، مجدداً درگیریهایی بین نیروهای قضایی این سرزمین و معترضان رخ داد (همان).

به هر روی، فارغ از نتایج حاصله، از گوشی های هوشمند و برنامه جدیدی که نیازی به اینترنت نداشت، به مثابه ابزاری کارآمد برای هماهنگی جنبش های هنگ کنگ به بهترین نحو استفاده شده تا جایی که امروزه "فایرچت" نیز در شمار سمبل های یادآوری جنبش در دنیا شناخته می شود. به عبارتی دیگر، حمله های مکرر برای ویروسی کردن این برنامه و ارسال پیامهای نامشخص در لابه لای پیامهای همگانی تظاهرکنندگان، نشانی از موفقیت این شبکه اجتماعی و از همه مهم تر فناوری اینترنت در ایجاد فضایی مناسب برای گفتگوهای همزمان، انتشار و سیع ایده ها و نیز بسیج کردن دیگر افراد در کمترین زمان ممکن نسبت به رسانه هایی چون تلفن، رادیو و تلویزیون است.

نتیجه

آنچه مسلم است، پیشرفت تکنولوژی در حوزه ارتباطات تحولی بزرگ در سالهای اخیر ایجاد کرده است که هر روزه بر اهمیت آنها در جوامع بشری افزوده می شود. همانطور که پیشتر گفته شد، رسانه های ارتباطی نوین، امکان جابه جایی پیامها و اطلاعات را تا مسافتهایی دور و گسترده فراهم ساخته اند. از جنبه ای دیگر، ابزارهای نوین تعاملات اجتماعی مجازی و فرصت دیدارها و به هم پیوستن ها در دنیای واقعی را بیش از پیش ممکن ساخته است. دور از واقعیت نیست اگر گفته شود در سالهای اخیر، شبکه های

^۱ . برای هنگ کنگ، زرد بپوشیم!

اجتماعی از طریق اینترنت و یا امواج تلفن همراه، پا را از این نیز فراتر گذاشته و نقشی هدایتگر در جنبش های اجتماعی کشورهای مختلف بازی کرده اند.

جنبش یورومیدان نشان داد که شبکه های اجتماعی علاوه بر جوانان، ظرفیت و بستر مناسبی برای گروه های سنی مختلف جامعه دارند. در هنگ کنگ نیز، نوع جدیدی از بهره وری ابزارهای ارتباطی مورد توجه قرار گرفته است و سهم زیادی انعکاس اهداف و رد و بدل کردن تصاویر درگیری ها تا فراسوی مرزها دارد. اما ذکر این نکته حائز اهمیت می باشد که در جنبش های کشورهای مختلف، سهم استفاده از شبکه های اجتماعی نوین تنها خاص گروه های مخالف دولت نیست و موافقین نیز به همان میزان می توانند از ظرفیت های آن به نفع اهداف خویش و متقاعد کردن افراد خارج از صحنه بهره بگیرند. لذا ضروری است تا طی پژوهش هایی در سراسر دنیا، به موثر یا مخرب بودن این نوع فناوری ها که هر روز بیشتر از روز قبل در اختیار افرادی از جنسیت، قومیت، سنین و طبقه های اجتماعی متفاوت قرار می گیرد، بررسی شود. چه بسا سرعت و حجم انبوه پیام ها و گفتگوهای انجام شده، امنیت داخلی یک منطقه یا حتی کشور را در چند ساعت بر هم زده و عواقب برخی جنبش ها و اعتراضاتی که ظاهراً در پی آزادی های بیشتر و حقوق شهروندی شکل گرفته است، به جریانی نامطلوب هدایت شود.

مصداق بارز این گفته، بحران به وجود آمده در سوریه طی سال های اخیر است که اساساً ماهیتی متفاوت با بهار عربی در سایر کشورهای اسلامی داشت و تبدیل به جنگی داخلی شد که عواقب آن نیز کاملاً با نتایج قیام های مردمی در سایر کشورهای عربی متفاوت بود. استفاده از ابزارهای ارتباطی نوین چون تویتر و فیسبوک در تمام این سالها توسط مخالفان دولت سوریه نه تنها در بهبود اوضاع اثری نگذاشت، بلکه وسیله ای برای مداخله هر چه بیشتر عوامل خارجی در سرنوشت مردم این منطقه شد، تا آنجا که امروز برخی گروه های افراطی مخالف دولت برای ایجاد ارباب و وحشت در دل مردم سر اسیران را قطع نموده و تصاویر آن را از طریق اینترنت پخش می نمایند تا بتوانند مقاومت مردم و دولت سوریه را از بین ببرند.

بنابراین، میزان کارآمدی ابزارهای نوین ارتباطی در هر جا به عوامل مختلفی بستگی دارد. آنچه که مسلم است افراد یک جامعه می بایست درک اجتماعی مناسبی در راستای شناخت منافع و مصالح ملی خود داشته باشند. شاید بتوان گفت در صورت نبود بستری مناسب جهت فرهنگ سازی در یک جامعه به منظور استفاده درست از

بررسی نقش شبکه های اجتماعی در جنبش های ... // ۱۴

تکنولوژی های نوین ارتباطی، قضاوت درباره ی نتایج مطلوب یا نامطلوب این ابزارها
کاری بس دشوار است.

کتاب‌ها

-Mathews, Gordon(2002), *Global Culture/ Individual Identity: Searching for Home in the Cultural Supermarket*, Kentucky: Taylor and Francis.

مقالات

- رحمان زاده، سیدعلی(۱۳۸۹)، «کارکرد شبکه های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن»، فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، شماره ۱.

- محمدعلیان، پریسا(۱۳۹۲)، «نقش رسانه های اجتماعی در انقلاب مصر»، روزنامه اعتماد، شماره ۲۷۶۴.

منابع اینترنتی

- عنوان مطلب: ادامه اعتراضات در هنگ کنگ و سناریوهای احتمالی فراروی این منطقه، واحد مرکزی خبر، لینک:

<http://iribnews.ir/NewsText.aspx?ID=245932>

- عنوان مطلب: اوکراین و احتمال انقلاب رنگی دیگر،(۱۳۹۲)، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، لینک:

<http://www.irna.ir/fa/News/81009934/>

- Balfour, Frederik & Tan, Clement. and Koon Chong, Pooi. 2014. Local Support for Hong Kong Protesters Grows, Survey Says. *Bloomberg*. Retrieved from

<http://www.bloomberg.com/news/2014-10-23/local-support-for-hong-kong-protesters-grows-survey-says.html>

- Bohdanova, Tetyana. and Lokot, Tetyana. 2014. Ukraine's New Law Cracks Down on Free Speech , Protests and the Internet. *PUBLIC RADIO INTERNATIONAL*. Retrieved from <http://www.pri.org/stories/2014-01-18/ukraines-new-law-cracks-down-free-speech-protests-and-internet>

- Buckley, Chris., and Wong, Alan. 2014. Crackdown on Protests by Hong Kong Polis Draws More to the Streets. *The New York Times*. Retrieved from http://www.nytimes.com/2014/09/29/world/asia/clashes-in-hong-kong.html?_r=0

- Brinn, Katie. 2014. Hong Kong's 'Umbrella Revolution' explained. *Yahoo News*. Retrieved from <http://news.yahoo.com/katie-couric-now-i-get-it-umbrella-revolution-175949877.html>

- Debets, Michael. 2014. Irish Solidarity Protest with the Ukrainian People Held in Dublin.

- Demirhan, Kamil. 2014. Social Media Effects on the Gezi Park Movement in Turkey: Politics Under Hashtags. *Public Administration and Information Technology*, 13. Retrieved from <http://link.springer.com/bookseries/10796>

- Diuk, Nadia. 2014. Euromaidan : Ukraine’s Self-Organizing Revolution. WORLD AFFAIRS. Retrieved from <http://www.worldaffairsjournal.org/article/euromaidan-ukraine%E2%80%99s-self-organizing-revolution>
- Edwards, Luke. 2014. What is FireChat and How Does It Work Without Network Connectivity? Retrieved from <http://www.pocket-lint.com/news/131185-what-is-firechat-and-how-does-it-work-without-network-connectivity>
- Enjolras, Bernard., Steen-Johnsen, Kari. and Wollebaek, Dag. 2014. *Civic and Political Mobilisation through Social Media*. Siena : University of Siena. Retrieved from http://citation.allacademic.com/meta/p552712_index.html
- Etling, Bruce. 2014. *Russia, Ukraine, and the West : Social Media Sentiment in the Euromaidan Protests*(Harvard University). Retrieved from http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2501761
- Frediani, Carola. 2014. How Ukraine’s Euromaidan Revolution Played Out Online. *PERSONAL DEMOCRACY MEDIA*. Retrieved from <http://techpresident.com/news/wegov/24790/how-EuroMaidan-play-out-online>
- Hong Kong students begin democracy protest. 2014. *The Guardian*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/22/hong-kong-students-democracy-protest>
- Gen, My. 2014. Study Centers and Charging Stations? HK Protests So Well-Organized. *Vision*. Retrieved from <http://www.visiontimes.com/2014/10/20/study-centers-mobile-charging-stations-hk-protests-so-well-organized-video.html>
- Hardawar, Devindra. 2014. Hong Kong Protesters Embrace FireChat, Which Plans Verified Usernames and Encryption. *VB NEWS*. Retrieved from <http://venturebeat.com/2014/09/29/china-blocked-instagram-so-protesters-turn-to-firechat/>
- Hume, Tim. and Park, Madison. 2014. Understanding the Symbols of Hong Kong ‘s “Umbrella Revolution”. CNN. Retrieved from <http://edition.cnn.com/2014/09/30/world/asia/objects-hong-kong-protest/>
- Miller, Claire. 2008. How Obama’s Internet Campaign Changed Politics. *NEW YORK TIMES*. Retrieved from http://bits.blogs.nytimes.com/2008/11/07/how-obamas-internet-campaign-changed-politics/?_r=0
- Moore, Malcolm. 2014. How a song from Les Miserables became Hong Kong ‘s protest anthem. *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/hongkong/11130092/How-a-song-from-Les-Miserables-became-Hong-Kongs-protest-anthem.html>

- Mullen, Jethro., Hume, Tim. and Joseph, Elizabeth. 2014. Hong Kong Protesters remain on streets but allow government workers past. *CNN*. Retrieved from <http://edition.cnn.com/2014/10/05/world/asia/china-hong-kong-protests/>
- Nadler, Daniel. 2014. At the Digital Age : From Egypt to Ukraine, Social Media Now Allows You to Share Revolution. *Institutional Investor*. Retrieved from <http://www.institutionalinvestor.com/blogarticle/3322932/Blog/From-Egypt-to-Ukraine-Social-Media-Now-Allows-You-to-Share-Revolution.html?rel=nofollow>
- Noble, Josh. 2014. Hong Kong: One Country, Two Media Systems. *Financial Times*. Retrieved from <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/3068da36-4c60-11e4-a0d7-00144feab7de.html#axzz3Kz79bjEW>
- Nouraout, Laure. 2014. The App Behind the “Umbrella Revolution”. *GEN*. Retrieved from <http://www.globoeditorsnetwork.org/news/2014/10/the-app-behind-the-umbrella-revolution/>
- Ukraine: From Euromaidan to Crimea. 2014. *OrangeMagazine*. Retrieved from <https://infogr.am/ukraine-from-euromaidan---to-crimea>
- Polis and protesters clash in Hong Kong. 2014.*BBC News*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-30203233>
- Ukraine Should Change Proposed Censorship Law. 2014. *Freedom House*. Retrieved from <https://freedomhouse.org/article/ukraine-should-change-proposed-censorship-law#.VIFJTjHF-BE>
- Stephan, Maria. 2014. How the Hong Kong Protesters Can Win. *Foreign Policy*. Retrieved from http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/10/06/how_the_hong_kong_protesters_can_win
- Storck, Madeline. 2011. *The Role of Social Media in Political Mobilisation: A Case Study of the January 2011 Egyptian Uprising*. St Andrews, Scotland: University of St Andrews.
- Smith, Aaron. 2009. The Internet’s Role in Campaign 2008. *PEW RESEARCH INTERNET PROJECT*. Retrieved from <http://www.pewinternet.org/2009/04/15/the-internets-role-in-campaign-2008/>
- Tay, Huey. 2014. Umbrella Revolution : News stories buried, social media censored as authorities try to quell Hong Kong protests. *ABC NEWS*. Retrieved from <http://www.abc.net.au/news/2014-10-01/media-crackdown-on-umbrella-revolution-in-mainland-china/5783686>

- The 10 Most Popular Blocked Websites in China. 2013. *WebsitePulse*. Retrieved from

<http://www.websitepulse.com/blog/the-10-most-popular-blocked-websites-in-china>

- Vlachou, Martia. 2014. Ukraine Protests Fueled by Social Media. Washington Square News. Retrieved from

<http://www.nyunews.com/2014/02/25/ukraine-2/>

- Young, Miles. 2014. Standing up: A Look inside Social Media's Role in Ukraine's protests. GBTIMES. Retrieved from

<http://gbtimes.com/life/standing-look-inside-social-medias-role-ukraines-protests>

